

Heidegger’de Sanat Eserinin Diyalektiği

Ekin KAYA¹

ÖZET

Bu çalışma, Heidegger’in sanat felsefesinde sanat eserinin kökeni sorusuna ve sanat eserinin Heidegger’de hakikatin mevcudiyeti olması fikrine odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı, sanat eserinde mevcudiyete gelen hakikatin yine eserde bir süreç olarak “olup bitmesi”nin diyalektik kavramıyla yorumlanabileceğini iddia etmektir. Heidegger’de sanat eserinde hakikatin olup-bitme süreci, “çatışma” kavramı temelinde yorumlanmakta ve bu kavram, yine Heidegger’in Herakleitos düşüncesine geri dönüşünü göstermektedir. Dolayısıyla Heidegger’in sanat anlayışında var olduğu iddia edilecek kavram olan diyalektiğin Herakleitos’a atfedilen anlamıyla diyalektik olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Bu noktada, Herakleitos’un düşüncesi ve diyalektik kavramı söz konusu olduğunda değinilmek zorunda olan Hegel’in diyalektik anlayışı vurgulanacaktır. Bu bağlamda, Batı metafiziğine ve bu metafiziğe dayanan felsefi estetiğe getirdiği eleştirilerinden yola çıkarak Heidegger’in sanat eserinin kökeni sorusunu açıklamaya çalışacaktır. Bu ise, Heidegger’in Batı metafiziğinin özne-nesne ayrımı aşmak için temel’e, Varlık’a geri dönen ve buradan hareketle onun Hakikat anlayışını yeniden yorumlayan ontolojisini ele almayı gerektirir. Çünkü Heidegger için sanat eseri Hakikatin Güzellik olarak açığa çıkmasıdır. Sanat eserindeki Hakikat’i açıklamak ise, sanat eserinin tarihsel insan varoluşuyla ilişkisini göstermeyi gerektirir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Sanat Eseri, Diyalektik, Hakikat, Varlık

Dialectics Of the Artwork In Heidegger

ABSTRACT

This study focuses on the question of the origin of the artwork in Heidegger’s philosophy of art and the idea that the work of art is of the presence of truth. The aim of the study is to claim that the truth that comes into existence in the work of art and its “happening” as a process in the work can be interpreted with the concept of dialectics. In Heidegger, the process of truth occurring in a work of art is conceived on the basis of the concept of “conflict” and this concept shows Heidegger’s return to thought of Heraclitus. Therefore, it will be tried to Show that dialectics, which is concept that will be claimed to exist in Heidegger’s understanding of art, is dialectics in the sense attributed to Heraclitus. At this point, the thought of Heraclitus and Hegel’s understanding of dialectics, which must be mentioned when it comes to the concept of dialectics will be emphasized. In this context, the question of the origin of Heidegger’s artwork will be tried to be explained, based on her criticism of Western metaphysics and the philosophical aesthetics based on this metaphysics. This requires explaining Heidegger’s ontology, which returns to the foundation, Being, in order to overcome the subject-object distinction of western metaphysics and redefines his understanding of Truth from here. Because for Heidegger, artwork is the revelation of Truth as Beauty. Understanding the Truth in a work of art requires showing the relationship with historical human existence.

Keywords: Art, Artwork, Dialectics, Truth, Being

GİRİŞ

Heidegger modern dönemi, tüm gerçekliği hesaplayan, ölçen ve denetleyen teknik-bilimsel aklın hüküm sürdüğü bir dünya olarak görmektedir ve bu dünyada, Hegel için olduğu gibi, Heidegger için de

¹ Dr., Bağımsız araştırmacı, ekinky@gmail.com

sanat sona ermiştir. Çünkü Heidegger'e göre, sanat artık insan varoluşunu mümkün kılma ve tarihin 'başlatıcısı' olma, bir halkın dünyasını kurma, yani hakikati ilk olarak açığa vurma niteliğini kaybetmiştir (Altuğ, 2012, s. 132-135). Heidegger, teknik-bilimsel aklın nesneleştiriciliğine ve bu anlamda yıkıcılığına karşı modern dönemde sona ermiş olan sanatın ve sanat eserinin kökeni sorusunu sorarak, yine böyle bir dönemde onun bu eski kurucu niteliğiyle yeniden ortaya çıkma imkanını soruşturur. Bu nedenle de sanatı, Hakikatin açığa çıkışı olarak ele alır ve düşünür.

Heidegger'e göre, sanatın hakikatle bağının kopması, Batı metafiziğinin hakikati, özne-nesne düalizmine dayanan epistemolojik bir düzlemde, doğruluğun kendisine indirgeyişiyle ilişkilidir. Heidegger hakikatin bu şekilde kavranılışını Varlığın unutulmuşu olarak betimlemiş hakikatin Varlıkla bağıntılı olduğunu iddia ederek onu ontolojik düzlemde temellendirmek istemiştir. Batı metafiziğinin özne-nesne düalizminde, özne, nesnenin karşısında onu bilen olarak konumlanmakta ve hakikat de nesnenin, kavrama tekabülîyeti olarak görülmektedir. Heidegger'e göre, özne-nesne düalizmine dayanan hakikat anlayışında, özne ve nesnenin, yani Varlık ve insanın karşıt konumlandırılışıyla öznenin tasarımlarının nesneye uygunluğu 'varsayılmaktadır'. Hakikat, sadece temsil edici, tasarımcı düşüncenin yaratımı, kurulumu olarak vardır. Arslan'ın ifadesiyle, "temsili düşüncede, insanın hakikatin kurucusu olarak sadece kendisini koyması sonucu terazi hep öznenin yana çekmiş; nesne ve kavramın 'uygun' şekilde tekabül ettikleri varsayılarak, en üstte öznenin yer aldığı hiyerarşik bir temsil düzeni kurulmuştur" (Arslan, 1997, s. 122). Böylece nesne öznenin karşısında onun düşünebileceği, bilebileceği ve kontrol edebileceği şey olarak konumlanmıştır. Öznenin nesnenin karşısında onu kontrol edebilecek şekilde hiyerarşik bir ilişkiyle konumlandırılmasının sonucu ise teknik-bilimsel aklın egemenliğidir. Heidegger'e göre, teknik-bilimsel aklın bu egemenliği ve tahakkümü, her şeyin nesneleştirilmesine, yani her şeyi hesaplanabilen, ölçülebilen nesnelere dönüştürerek aslında şeylerin "hiç bir şey yapmaya zorlanamayan kendi-içinde-durma" özelliğinin yitimine, başka deyişle "şeylerin yitimine" neden olmuştur (Heidegger, akt. Altuğ, 2012, s.130). Buradan hareketle Heidegger, felsefi estetiğin kendisinin dayandırıldığı düzlemin, Batı metafiziğinin bu özne ve nesne ayrımı olduğunu söyler. Estetiğin sanata yaklaşımında güzellik nesneye ait bir nitelik değil, sadece öznenin algısı, öznedeki haz, hoşlanma, beğeni yaratması açısından, yani "aisthesis" olarak görülmektedir. Hammermeister, Heidegger'in estetiğe dair eleştirisinin estetiğin, "teknik insan varoluşunun telafisi" olan 'duygusal sarhoşluk' temelinde fizyolojiye dönüştürüldüğünü ve sanatın insanın fizikoelektiriksel tepkileriyle açıklanması olduğunu belirtir (Hammermeister, 2002, s.175). Dolayısıyla Heidegger'e göre, Güzelin Hakikatle ilişkisi teknik-bilimsel akıl çağında yitirilmiş, başka deyişle modern dönemde, Hegel'in sanatın ölümü dediği, 'büyük sanat' sona ermiştir. Sanat artık Hakikati, Mutlağı açık kılan bir tarz olma zorunluluğunu kaybetmiştir (Altuğ, 2012, s. 135). Sanat, modern dönemde, tarihsel varoluş olarak insana Mutlağı sunması, ona Hakikatini vererek tarihini kurması anlamında zorunlu, "mutlak bir gereksinim" olan bir tarz olarak görülmez. Sanatın tam da tarihsel varoluş olarak insanla bağı kopmuş olduğundan hakikatini kaybetmiştir. Heidegger'in Batı metafiziğinde temellenen felsefi estetiği eleştirisi, sanatı aynı zamanda tüm şeyleri nesneleştirip yıkan teknik-bilimsel aklın tahakkümüne direnen bir alan olarak görmesinden ileri gelir. Estetik, Heidegger'e göre, onun düşüncesine kadar Batı metafiziğinin özne-nesne ayrımına, yani nesneleştirici özneyi merkeze alan anlayışa dayandırılmıştır. Oysa Heidegger sanatı, sanatın özü sorusunu sorarak düşünmek ister. Bu anlamda Heidegger, sanata epistemolojik yaklaşım yerine ontolojik yaklaşımı geçirmiştir (Hammermeister, 2002, s.175).

HEIDEGGER'İN HAKİKAT'İN MEVCUDİYETİ OLARAK SANAT ANLAYIŞINI DİYALEKTİK YORUMLAMA OLANAĞI

Öncelikle, Heidegger'in sanatı yorumlayışında, konumlandırılışında ve onu Hakikat'le ilişkilendirmesinde bir diyalektiğin var olduğunu veya var olan şeyin diyalektik olduğunu iddia etmek öncelikle diyalektik kavramını açıklamayı gerektirir. Bunun için kendisi bu kavramı kullanmamış olsa bile, diyalektik'in tüm sisteminin başat ilkesi olduğu Hegel'e değinmek gerekir.

Hegel, felsefe tarihinde ortaya konmuş olan özne-nesne, varlık-düşünce, duyusal olan-akılsal olan düalizmini aşmayı ister. Çünkü Hegel'e göre, gerçeklik, bir bütünsellik sergiler. Karşıtların-birliği olan bu bütünselliğin ya da varlığın kendisi Akıl, Kavram, yani 'Tin' (*Geist*)'dir. Başka deyişle, tüm nesnel gerçeklik, tinin kendisini açığa vurma, kendisini gerçekleştirme, edimselleştirme sürecidir. Tin, mantıksal İdea, doğa olarak kendisini açığa çıkararak insanda kendisini döndüğü bir kendisini edimselleştirme sürecidir. Tinin bu kendini edimselleştirme süreci, yine tinin kendisine, Mutlak tin olarak varma amacına sahip bir süreçtir. Dolayısıyla tinin kendisini gerçekleştirme amacı olan bu süreç, ilerleyici bir süreçtir. Tinin ilerleyici bir biçimde kendisine varma süreci olarak kendisini edimselleştirme fikri ise, Hegel'in Spinoza'dan aldığı şu düşüncede temellenir: "... Her şey hakiki olanı yalnızca bir *töz* olarak değil, *özne* olarak da kavramaya ve ifade etmeye dayanır" (Hegel, 1977, s.10)².

²Çev. Çetin Türkyılmaz

Hegel’de özne-nesne, varlık-düşünce ikilikleri, tözün özne olarak kavranışıyla, yani tözü kendisini süreç olarak, ilerleyici bir biçimde gerçekleştiren özne anlayışıyla aşılmaktadır. Bu süreçte özne nesneleşirken, nesne öznelleşmektedir. Dolayısıyla tinin kendisini edimselleştirmesinin ilerleyici bir süreç olarak gerçekleşmesi, özne ve nesne, varlık ve düşüncenin etkileşimli bir ilişkiyle birbirlerini dönüştürmesi olarak mümkün olmaktadır. Buradan hareketle, tüm gerçeklik, karşıtların etkileşimi, bağıntısı olan bir bütünsellik olarak kavranmaktadır. Hegel’de tam da bu bütünsellik, karşıtların birliği düşüncesi, diyalektik olarak tanımlanmaktadır.

Dolayısıyla Hegel’de karşıtların birliği olarak diyalektik, hem düşüncenin hem de varlığın hareket ilkesidir. Hegel’de Tinin, Aklın ya da Kavramın kendisini edimselleştirme süreci olan hareketi, diyalektik bir hareket olarak gerçekleşir. Hegel’de bu diyalektik hareketin oluşunu sağlayan ise, tine içkin olan olumsuzlama ilkesidir. Tin, Akıl ya da Kavram, kendisini olumsuzlayan ve ‘olumsuzlamanın olumsuzlamasını’ gerçekleştirerek kendisine geri dönen harekettir. Bu harekette kendisiyle özdeş tin, kendisini olumsuzlayarak kendi karşıtına geçer ve olumsuzlamanın olumsuzlamasıyla kendisine geri dönerek kendisiyle özdeşliğini yeniden yakalar. Burada gerçekleşen şey, tinin kendisini açıklamasında kendisine dair belirlenimler elde etmesi, yani tüm gerçekliğin belirlenimler almasıdır. Bu düşünce Hegel’in yine Spinoza’dan aldığı, “belirlenimli olumsuzlama” düşüncesine dayanır. Başka deyişle, tinin belirlenim alması, yani kendisini gerçekleştirmesi ancak kendi karşıtına geçerek, kendini karşıtıyla dolayımlayarak mümkündür. Fakat tinin kendi kendisiyle kurduğu bu diyalektik ilişki sonucu belirlenimler edinmesi sürecinde yine tin, kendi kendisiyle özdeş kalır. Tinin bu ilerleyici şekilde belirlenimler alma süreci, aşama aşama gerçekleşen bir süreçtir. Bir şeyin belirleniminin onun olumsuzlamasıyla gerçekleşmesi, karşıtların birlikte oluşlarını gösterir. Karşıtlar bir arada ve birbirlerini gerektirmektedir. Karşıtlar birbirlerine geçişler gösterir ve tam da aralarındaki bu salınımda var olabilirler. Fakat karşıtların bu salınımı, birbirine geçişleri, Hegel için, karşıtların bir üst aşamada aşılmasını sağlar. Dolayısıyla karşıtlar birbirlerini bütünleyen yanlar olarak görülür. Fakat üst aşama olan belirlenim de olumsuzlanır ve yeniden bir karşıtlığı yaratır ve bu tinin bu hareketi ‘tüm karşıtların çözüldüğü, özne ve nesnenin mutlak özdeşliği olan Mutlak tin aşamasına varana dek sürer.

Buradan hareketle, Hegel’de diyalektik, birbirini gerektiren, birbirlerini bütünleyen karşıt yanların karşıtlığının üst aşamada aşıldığı ve dolayısıyla sentezle sonuçlandığı bir hareket anlamına gelmektedir. Sentez aşaması karşıtları içeren ama onları aşan, yani hem ikisi olan ama ikisi de olmayan bir belirlenim olmaktadır. Bu nedenle, diyalektik, Hegel’de içererek aşma (*Aufhebung*) anlamına gelmektedir.

Hegel özne ve nesnenin, varlık ve düşüncenin özdeşliği kabulünden hareketle, ‘Varlık’ın düşünüldüğü alan olan *Mantık*’ta varlığın ilk belirlenimini, varlık ve yokluk kavramlarının düşüncedeki salınımindan ortaya çıkan ve varlık ve yokluğun birliği olan oluş olduğu sonucuna varır. Dolayısıyla Hegel’de, kendisini tüm nesnel gerçeklik olarak edimselleştiren tin, yani varlık, oluştur ve tekrar etmek gerekirse, bu oluş, diyalektik bir oluş, harekettir.

Hegel’de var olan bu düşünceler, Herakleitos’a kadar geri götürülebilir. Herakleitos da gerçekliği, varlığı bir birlik, bütünlük olarak görmüştür. Fakat bu Bir, ona göre, çokluktaki birliktir. Bir’in çokluk olması ise, Herakleitos için oluşla mümkündür. Herakleitos varlığı, temelini ateş’e dayandırdığı oluş olarak görmektedir. Var olan her şey daimi değişimdir. Başka deyişle, gerçeklik, oluşun, akışın, değişimin kendisi olarak kavranır. Varlığın oluş olduğu fikri, Herakleitos’u çelişkinin varlığını ve dolayısıyla karşıtların varlığını kabul etmeye götürür. Ona göre, oluşu, değişimi yaratan karşıtlardır ve her şey, karşıtlıkla, karşıtların birliği olarak varolur. Jeager’a göre, Herakleitos’un felsefesinin özü, “bütün şeylerin birliği” düşüncesindedir (Jeager, 2011, s.165). Herakleitos’ta var olan her şey, karşıtların ‘savaş’ında, karşıtların savaşı olarak vardır. Herakleitos’ta Hegel’deki gibi, varlık, karşıtlığın, çelişkinin Mutlak Tin evresine kadar üst aşamalarda aşılarak ilerleyen bir gerçekleşme değildir. Herakleitos’ta varlık, tam da karşıtlıkların birliği, bir arada oluşlarıdır ve karşıtların ancak birbirleriyle var olabildikleri daimi değişim, oluştur. Oluşun karşıtların birliği olarak ortaya çıkması ise, Herakleitos’ta savaş’ın kendisi demektir. Bu savaş, yani çatışma, her şeyin kendisinin dönüşümü olarak ortaya çıktığı ateşin “doğası gereği zıtlaşabilecek bir şey” olarak kavranılışından ileri gelir (Arslan, 1995, s.99).

Heidegger’in de sanat düşüncesinde karşıtların birliği olarak, yani zorunlu bir biçimde birbirlerini gerektirdikleri ve dolayısıyla birbirlerini belirledikleri ilişki tarzlarının varlığı söz konusudur. Bu Heidegger’in sanat eserinde ortaya koyduğu yeryüzü ve Dünya ilişkisinde açıkça görülmesinin yanı sıra eser, sanatçı, ve sanat ilişki döngüsünde de yakalanabilecek bir harekettir. Dolayısıyla Heidegger’in sanat anlayışında diyalektiğin izleri sürülebilir. Fakat bu, Hegel’de olduğu anlamda değil, Herakleitosçu anlamda bir diyalektik olacaktır.

SANAT ESERİNİN KÖKENİ SORUSUNUN DİYALEKTİK YORUMLANIŞI

Heidegger, Batı metafiziğinin özne-nesne ayırımını aşmak istemektedir. Öznellik ve nesnellik ayırımını gerçekliği özneliğin ya da nesneliğin kendisine indirmekle değil, onların kökenini, temelini sorgulayarak aşmak ister. Ona göre, özne ve nesne ayırımına dayanan Batı metafiziğinin tasarımcı düşüncesi, öznenin ve nesnenin kendilerini görünüşe çıkardıkları temeldeki koşulların unutulmuş olmasından ileri gelir (Altuğ, 2012, s. 137). Heidegger, özne-nesne ayırımını aşmanın bu ‘temel’e geri dönmekle mümkün olduğunu düşünür. Bu temel, ona göre, Varlık’tır ve temeli sorgulamak Varlık sorusunu sormaktır. Heidegger, Batı metafiziğinin düalizmine dayanan felsefi estetiği aşmanın ise sanatın özneye göre değil, bizzat kendisinin ne olduğunu, onun özünü, varlığını

sormakla mümkün olduğunu düşünür. Heidegger sanatın varlığı sorusunu ise, sanat eserinin kökeni sorusu olarak sormaktadır.

Heidegger, “köken kelimesi burada, bir şeyin nereden, ne sayesinde ne ve nasıl olduğu anlamında kullanılmaktadır. Oluş ve nasıl oluşa, şeyin varlığı diyoruz. Bir şeyin kökeni onun varlığının kaynağıdır” demektedir (Heidegger, 2007, s.9). Sanat eserinin kökeni, sanat eserinin kaynağı ise öncelikle sanatçı olarak düşünülmektedir. Fakat Heidegger’e göre, sanatçı da ancak eseriyle sanatçı olur. “Sanatçı kendi eserinin kaynağıdır. Eser sanatçının kaynağıdır” (Heidegger, 2007, s.9). Dolayısıyla eser ve sanatçı arasında birbirini bütünleyen, birbirini gerektiren bir arada oluşlarını sağlayan bir ilişki söz konusudur. Onların bir arada oluşlarını ve birbirlerine köken olacak şekilde birbirleriyle ilişkisini sağlayan şey ise, bizzat ‘sanat’ın kendisidir. “Eser ve sanatçı, üçüncü bir unsur sayesinde hem kendi içlerinde ve hem de karşılıklı ilişki içinde bulunurlar. Üçüncü unsur dediğimiz bu temel unsur sanatçıya ve esere adını verir, bu ise sanattır” (Heidegger, 2007, s.9).

Buradan hareketle, Heidegger’in ortaya koyduğu sanat, eser ve sanatçı arasındaki bu ilişki, Heidegger böyle tanımlamamış olsa bile, ‘diyalektik’ bir ilişki olarak, yani diyalektik kavramıyla yorumlanabilir. Dolayısıyla sanat ve eserin birbirlerini gerektiriyor oluşlarından hareketle bu ilişkinin, ‘diyalektik’ bir ilişkiye gönderim yaptığı söylenebilir. Sanatın ise, Heidegger için tam da bu ilişkide, yani bu ‘diyalektik’ olarak ele alınabilecek hareketle var olduğu iddia edilebilir. Dolayısıyla sanatın, sanatçı ve eserin, ‘diyalektik’ olarak birbirlerini gerektirmesiyle var olmasından ve aynı zamanda sanatçı ve eserin kökenini de sanatta buluşlarından hareketle burada bir döngüsellik olduğu görülebilir. Sanat, köken olduğu sürece hem eser ve hem de sanatçı var olabilmektedir. Başka deyişle, sanat, eserin ve sanatçının ilişkisinde var olurken, eser ve sanatçı da var olmalarının kaynağını sanatta bulur. Buradan sanat eserinin kökeni sorusuyla, bu kökenin sanat olduğu, fakat sanatın kökeninin de sanat eseri olduğu sonucu çıkar. Buradan hareketle, Heidegger’in sanat eserinin kökeni sorusunu eser, sanatçı ve sanatı birbirleriyle bağıntılı oluşları olarak açıkladığında, bu bağıntının diyalektik olduğu anlaşılır. Altuğ’un ifadesiyle, “sanat eserin hem kökeni hem de amacıdır; ama sanatta ancak eserde var olur” (Altuğ, 2012, s.140). Sanat eserinin kökeninin sorgulanmasında ortaya çıkan bu döngüyü kırmak için Heidegger, ya sanatın ya da sanat eserinin kendisine kendi gerçekliğinde yönelerek kırmamanın gerektiği düşünür. Fakat Heidegger’e göre “sanat, gerçek herhangi bir şeyin tekabül etmediği bir sözcüktür” (Heidegger, 2007, s.9). Sanat eseri ise, edimsel gerçeklikte varolan şeydir. Buna göre Heidegger, sanatın ne olduğunu esere giderek, eserin ne olduğunu da eserin edimsel varoluşuna giderek soruşturur.

Belirtmek gerekir ki, gerçekliğinde, edimsel varoluşunda eser, Heidegger’e göre, tüm varolan şeyler gibi bir ‘şey’ (*Ding*)’dir. Ona göre, sanat eserinin eser varlığını ‘şey’ olarak belirlendiğinde şey’in ne olduğu sorusu ortaya çıkar. Heidegger’e göre, “yolda duran taş, tarladaki toprak parçaları bir nesnedir. Testi bir nesnedir...Gökyüzündeki bulutlar...sonbahar rüzgarına kapılmış yapraklar...” da nesnedir. Aynı zamanda “bir nesneye karşılık olsalar da, gerçekte varolmayanlar bile...”, yani “kendinde şeyler”, örneğin Tanrı da bir nesne olarak adlandırılır (Heidegger, 2007, s. 15). Fakat Heidegger “hakikatte nesne nedir?” sorusunu nesnelere üç kavram altında toplayarak açıklar (Heidegger, 2007, s. 15)³. Heidegger, bu bağlamda “*ham, maddesel şey*”(Dinghaften), “*İşlevi olan, araçsal şey*”(Zeughaften) ve “*Yapıt, işlenmiş şey*”(Werkhaften) kavramları arasında bir ayırım yapmıştır” ve “tüm bunlar, varlığın (Sein) farklı biçimlerde ortaya çıkan üç varolan (Seiendes) halidir ve “*şeylerin tüm özünün bir yansıması olarak*” sanat yapıtında ortaya çıkıp, kendilerini gösterirler” (Bozkurt, 1995, s.275; Heidegger, akt. Bozkurt, 1995, s. 275). Buradan hareketle sanat eserinin varolanların tümünün ‘açık kılındığı’ bir nesne, varolan olduğu ortaya çıkar. Tam da bu niteliğiyle sanat eseri hakikate bağlanır. Çünkü Heidegger’de Hakikat, varolanın açıklığı anlamına gelir (Heidegger, 2007, s. 45).

SANAT ESERİNDE HAKİKAT: ‘DÜNYA’ VE ‘YERYÜZÜ’ DİYALEKTİĞİ

Heidegger, tasarımcı düşüncenin şey ve kavram arasında, yani şey ile ifade arasında doğrudan bir tekabüliyet olarak kabul ettiği hakikat anlayışına, yani nesnel ifadeler olarak kabul edilmiş kategorilerin şeyleri temsil ettiği düşüncesine karşı çıkmış ve iki kutbun arasında farklı alanlara ait oldukları için aralarında mesafe olmasından dolayı bir tekabüliyetin varsayılmayacağını düşünmüştür (Arslan, 1997, s. 133). Öznenin kavramlarıyla şeylerin tekabüliyetini kabul eden ve dolayısıyla da tüm gerçekliği özneyi merkeze koyarak açıklayan ve böylece şeyleri özneye tabi kılan Batı metafiziğinin yerine Heidegger, Dasein-Dünya yapısını geçirmektedir. Bu yapıda, şeylerin kendilerini görünüşe çıkarmaları, şeylerin kendilerini açması durumu söz konusudur.

Heidegger’e göre, özne-nesne düalizmine dayanan Batı metafiziğinin hakikat anlayışının yanlışlığı, Greklerin metafiziksel doğruluk kavramını (*Hakikat, Aletheia*), Latince’ye mantıksal doğruluk (*Veritas*) olarak çevirmesinden kaynaklanmaktadır (Bozkurt, 1995, s.273). Heidegger’e göre “Hakikat, hakiki olanın varlığıdır” ve bu ise, hakikatin, Yunanca *alethéia* olarak, yani “var-olanın açıklığı” olarak anlaşılması demektir (Heidegger, 2007, s.45). Heidegger’e göre *alethéia* anlamında hakikat, varolanların gizlilikten açığa çıkması

³ Heidegger’in “Sanat Eserinin Kökeni” kitabının çevirisinde (Heidegger, 2007) yer alan bu ifadelerde geçen ‘nesne’ terimi yerine ‘şey’ teriminin kullanılmasının daha doğru olduğu söylenmelidir. Çünkü Heidegger, “şey” (*Ding*) ve “nesne” (*Gegenstand*) terimlerini teknik olarak ve özellikle birbirinden ayırmaktadır. Fakat ifadeler, çeviride geçtiği şekilde alıntılanmıştır.

“olay”ıdır; Hakikat bir “olup bitme”dir (Altuğ, 2012, s. 149). Hakikat bu nedenle bir tekabüliyet değil, gizlilikten açığa çıkma sürecidir.

Heidegger’e göre, varolanları “aydınlatan merkez” olarak açıklık, varolanları aydınlatan Varlığın açıklığıdır ve tüm varolanları kuşatan çevreleyen bu açıklık, varolanların gizlilikten açığa çıkmasını sağlar (Altuğ, 2012, s. 159). Fakat Heidegger’e göre gizlilikten açığa çıkma olayı olarak hakikat, bütünüyle gizlilikten açıklığa çıkmak olarak anlaşılabilir. Çünkü Heidegger’e göre, aydınlatma gizlenmeyi içerir. Varolanların, aydınlatan merkezin açıklığında görünüşe çıkması, tam da “kendini-esirgeme (*Versagen*)” ve “öyleymiş gibi görünme (*Verstellen*)” olarak ‘gizleyen yadsıma’nın iki tarzı olarak açık kılınmasıdır; “açık kılma ancak bu ikili gizlenme olarak olup biter” (Altuğ, 2012, s. 160). Burada açıklık ve gizliliğin, aydınlatma ve gizlemenin diyalektik bir birlik olduğu söylenebilir. Çünkü Heidegger’de bu karşıtlar birbirini gerektirir, dolayısıyla birbirlerini bütünlerler, açıklık gizliliği, gizlilik açıklığı içerir. Dolayısıyla Heidegger’e göre, “Hakikat kendi varlığında hakikat-olmayandır” (Heidegger, 2007, s.49). Tam da bu noktada Heidegger diyalektik kavramını kullanmaktadır:

“Var-olanın diğer alanında kendimizi yuvada hissediyoruz. Var-olan tanındıktır, güvenilir ve açıktır. Başarısızlık ve bozma halinde, aydınlığın içerisinden daimi bir gizlilik geçip gider. Açık olan aslında açık değildir, o açık olmayandır. Hakikatin varlığı yani açıklıkta çekinme egemendir. Bu çekinme, hakikatin sanki bütün gizli alanlarını dışarı çıkaran gururlu açıklıkta çekinme gibi, hata ve eksiklik değildir. Eğer böyle olsaydı, bu kendisi olamazdı. Açıklık olarak hakikatin varlığına, bu çekinme kuşkulu bir gizlilik tarzında aittir. Hakikat, kendi varlığında hakiki olmayandır. Aydınlık olarak açıklığa çekinme, gizlilik tarzında ait olmasını, biraz da yabancılatan bir kesinlikte gösterilmesi söylenmek istenir. Hakikatin varlığı hakikat olmayandır ifadesi, hakikatin aslında yanlışlık olduğunu söylememesi gerek. Hakikat, kendisi değildir bilakis diyalektik olarak tasarlanmıştır ve genellikle tam aksini kast eder” (Heidegger, 2007, s. 48-49).

Buradan hareketle, Heidegger’de bir olay olarak Hakikatin olup bitmesi, hakikat olmayanı içermesinden ileri gelir. Başka deyişle, Hakikat hakikat-olmayanı gerektirir ve Hakikat ancak böyle ‘hakikat olayı’ olarak vuku bulur. Açık kılma ve gizlenmenin eş zamanlı olarak bir arada oluşları olarak Hakikat aslında karşıtların mücadelesi, yani bir çatışma olarak olup biter. Bu çatışmada karşıtlar ancak birbiriyle etkileşimle kendilerini ortaya koyarlar. Varolanları aydınlatan merkez olarak açıklık tam da bu çatışmayla açıklık haline gelir. Burada yanların birbirlerini içerdiği, kendi belirlenimlerini ancak karşıtıyla edindiği bir ilişki söz konusudur ve bu, tam da bir çatışma, savaş durumu olarak vuku bulur.

Varolanları görünüşe çıkaran, gizlilikten açıklığa getiren Hakikat, kendisini sanat eserine bir çatışma olarak, “Dünya” ve “Yeryüzü”nün çatışması olarak koymaktadır. Heidegger’e göre, “eserin eser varlığı, dünya ile yeryüzü arasındaki kavgaın açıklanmasında yatar” (Heidegger, 2007, s. 44). Öncelikle sanat eseri, Dünya açan ve Dünya kuran bir varolandır ve Heidegger’e göre,

“Dünya, mevcut sayılabilir ve sayılamaz, bilinen ve bilinmeyen nesnelere öylesine toplamı değildir. Dünya kafadan uydurulmuş, mevcutlara eklenmek üzere tasarlanmış bir çerçeve de değildir. Dünya dünyada bulunur ve bizim gizli gizli yurdumuzda hissettiğimize inandığımız dokunulabilir ve işitilebilir olarak var-olandır. Dünya önümüzde duran ve kendisine öylesine bakılabilen bir nesne değildir. Ölüm ve doğum, rahmet ve lanet bizi varlığa götürdüğü sürece, dünya kendisine tabi olduğumuz genellikle nesneyle alakalı olmayandır. Kendi tarihimizin önemli kararları nerede alınır, tarafımızdan benimsenir, terk edilir, ret edilir ve hakkında sorular sorulursa, dünya orada dünyalaşır. Taş dünyasızdır. Aynı şekilde bitki ve hayvan da dünyaya sahip değildir...Dünya kendini açarak, nesnelere, kendi zamanlarına, uzaklıklarına ve yakınlıklarına, darlık ve genişliklerine sahip olurlar” (Heidegger, 2007, s. 39-40)⁴.

Hakikat, Dünya açma ve Dünya kurma olarak vuku bulur. Bir olup bitme olarak Hakikat, tarihseldir ve Dünya’yı insanın tarihsel varoluşu olan “Varlığın Oradallığı” (*Da*) olarak Dasein’in tam da Varlıkla bu bağlantısında açar ve kurar. Varlık ve Dasein birbirlerine indirgenemez karşıtlar olarak ancak birbirleriyle etkileşimli bir ilişkiyle, bir bağıntıda kendileri olabilen yanlardır. ‘Varlığın Oradallığı’ olarak Dasein, hem özne olan hem de olmayan, hem ‘tarihsel’ hem ‘ontik’ bir varoluştur (Özlem, 2007, s. 13-41). Heidegger için “Özne tarihsel varolandır, tarihsel insandır” ve aynı zamanda varoluşunun farkında olan ve bu farkındalığa yönelimselliği sayesinde varan varoluştur (Özlem, 2007, s.13-41). Tarihsel bir varoluş olarak, kendi varoluşuna yönelip varolmanın, Varlığın ne olduğunu soran varoluş olarak Dasein’in Varlıkla etkileşimli ilişkisi tarihseldir. Çünkü “Dasein (var) olduğu sürece Varlık oradadır (vardır)” (Heidegger, akt. Eagleton, 1998, s. 309). Dasein ve Varlık birbirlerini belirleyen karşıtlar olarak Hakikati tarihselleştirirler. Dasein kendisini tarihte, zamanın içinde bir değişim olarak çokçeşitlilik şeklinde gösterirken, Varlık da kendisini varolanların çeşitliliğinde açar (Özlem, 2007, s.13-41). Bu nedenle Hakikat, Varlıkla Dasein’in karşılıklı ilişkisi, etkileşiminde tarihsel olarak meydana gelir. Varlıkla karşıtlık içinde ama bağıntılı olmak bakımından Varlığın ‘Oradallığı’ olan, yani başka deyişle ‘Burada-olan’ Dasein, tam da bu ilişkinin kendisiyle olup biten olay olarak Hakikati mevcudiyete getirir.

⁴ Heidegger, *Gegenstand* ya da *Objekt* terimlerini metninde kullanmamaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi, burada da şey (*Ding*) olarak çevrilmesinin daha doğru olduğu söylenmelidir. Fakat çeviri aynen alıntılanmıştır.

Heidegger'e göre, Hakikatin sanat eserinde meydana gelmesi ise, 'Dünya' ve 'Yeryüzü' arasındaki ilişkide olur. Bu ilişki ise, diyalektik olarak ifade edilebilir. Dünya ve Yeryüzü arasında etkileşimli bir ilişki, onların birbirlerini bütünleyerek oldukları şey olmalarını sağlayan bir ilişki sürüp gider. Yeryüzü, Heidegger'e göre, "daimi olarak kendini kapatan ve böylece gizleyen, hiçbir şeye zorlanılmamış bir ortaya çıkıştır" (Heidegger, 2007, s. 43). Dünya ve Yeryüzünün bu karşıtlığı bir çatışmadır. Bu çatışmanın kutupları olarak dünya ve yeryüzü bu çatışma nedeniyle ne tam bir açıklık ne de tam bir gizlenmişlik olarak varolurlar. Yeryüzü dünyanın açtığı gizlilikken, dünya yeryüzünün gizlendiği açıklıktır.

"Dünya ve Yeryüzünün karşı karşıya olması bir kavgadır" (Heidegger, 2007, s. 43). Heidegger'e göre, "Dünya ve Yeryüzü, varlık açısından birbirinden farklı ama asla birbirlerinden ayrılmazlar. Dünya kendisini yeryüzünde kurar, yeryüzü de dünyada yükselir" (Heidegger, 2007, s. 43). Dolayısıyla bu "kavgada herkes bir diğerini kendi üzerinde taşır" (Heidegger, 2007, s. 43). Burada Young'a göre, dünya ve yeryüzü arasındaki karşıtlığın *alétheia* olarak hakikat olması, Heidegger'in Herakleitosçu kökenini açığa çıkartır (Young, 2001, s.63). Young'a göre, Heidegger'in 'ilksel çatışma' (primal conflict) dediği şeyle Herakleitos'un '*Polemos*' (strife, savaş) dediği şey bir ve aynı anlama gelir (Young, 2001, s.63). Young, Heidegger'in '*Polemos*'u Herakleitos'tan aldığı şu fragmanla açıkladığını belirtir: "Varolan herşeyin ortaya çıkmasına sebep olan yaratıcı, aynı zamanda herşeyin egemen koruyucusudur" (Herakleitos, akt. Young, 2001, s.64-65). Dolayısıyla Heidegger'in düşüncesinde yer alan karşıtların çatışması, Herakleitosçu bir 'diyalektik' olarak tanımlanabilir. Burada karşıtların çelişkisi, Hegel'de olduğu gibi, bir sentezde ortadan kalkacak bir çatışma değil, daimi bir çatışma, savaştır. Daha önce ifade edildiği gibi, burada, karşıtların savaşı olan bir hareket, bir yanın ancak karşıtıyla bu savaşında varolduğu, kendisini ancak karşıtıyla belirlediği bir ilişki söz konusudur. Bu ise, diyalektik ilişki olarak adlandırılabilir.

Heidegger'de sanat eserinin hakikati bu ilksel çatışmanın, dünya ve yeryüzü çatışmasının, savaşının olup bitmesi olarak vuku bulur. Bu harekette yeryüzü dünyanın gizlenmiş yönüken, "yeryüzü kendisinden bir dünyanın açık kılındığı ve açık olarak tutulduğu gizlenmiş alandır" (Altuğ, 2012, s. 129-195). Dünya ve yeryüzü çatışmasında hakikatin mevcudiyeti olayı olan sanat eseri, Heidegger'e göre, Grekler'in *tékhnē* anlamındaki yaratım olmasında temellenir. *Tékhnē*, bugünkü bilinen anlamıyla teknik, zanaat ve sanat olarak pratik bir yapma tarzı değildir, Grekler için bir "bilme tarzını belirtir ve bilme görmüş olma anlamına gelir" ve "bilmenin özü, *alétheia*'dan oluşur: varolanların gizlilikten açığa çıkması" (Altuğ, 2012, s.129-195). Dolayısıyla "Grek tarzında deneyimlenmiş bir *bilme tarzı* olarak *tékhnē*, varolanları gizlilikten açığa getiren bir ortaya çıkarma, bir meydana getirme şeklinde anlaşılmalıdır ve "bir ortaya çıkarma, bir meydana getirme, kendiyile uyum içinde açılıp gelen varolanların ortasında, yani *phusis*'in ortasında olup biter" (Altuğ, 2012, s.129-195). *Tékhnē* varolanların Varlığını gizlilikten açıklığa getiren bir meydana getirme olarak Varlığın 'ışıldamasını' sağlar. Dünya ve yeryüzünün çatıştığı hakikatin mevcudiyeti olarak sanat eseri, varolanları Varlığın ışığı altına getiren bir açıklık olarak varolur. Bu açıklıkta varolanlar "daha *hakiki* bir şekilde *var olurlar*" (Altuğ, 2002, s. 129-195). Dünya ve yeryüzü ilksel çatışması olarak sanat eseri, "insan varoluşunun mümkün olduğu Varlığın Orada'lığını (Da) açar" (Altuğ, 2002, s. 129-195). Bu ise, insanın tarihsel varoluşunun, tarihin başlangıcı olmak bakımından sanat eserinin 'köken' olmasını sağlar. Çünkü "tarihsel insan yeryüzünün üzerinde ve içinde, dünyadaki kendi yurdunu kurar. Eser dünya teşkil ederek dünyayı üretir" (Heidegger, 2007, s. 41). "Dünya bize kendisini sadece sanat eserinde açar" (Hammermeister, 2002, s.179). "Eser bir dünya kurar. "Eser dünyanın açıklığını açıklar" (Heidegger, akt. Hammermeister, 2002, s. 179). Heidegger'e göre;

"Yunan tapınağı, kayaların oluşturduğu vadide öylesine durur. Mimari eser Tanrı'nın bir görünümünü kapsar ve bunu, bu gizlilikte, açık sütunlarla kutsal alanlara götürür. Tanrı tapınak sayesinde tapınakta mevcut olur. Tanrı'nın bu mevcudiyeti, kendi içinde kutsal bir alan olarak alanın genişliği ve sınıridir. Tapınak ve alanı belirsizliğe dönüşmez. Tapmak, doğum ve ölüm, felaket ve kutsallık, ihtişam ve sefalet, yükselme ve çöküşün ve insan varlığı için onun yazgısının biçim kazandığı ilişkilerin birliğini toplayıp biraraya getirir. Bu açık ilişkilerin hâkim genişliği tarihsel bir halkın dünyasıdır" (Heidegger, 2007, s. 37).

Tapınak varoluşuyla bir dünya açar ve varolanlar bu açıklıkta kendileri olarak gözükmürler. "Ağaç, çayır, kartal boğa, yılan ve çırçır böceği onun yüce görünümüne girer ve zaten kendisi oldukları görünümle gözükmürler" (Heidegger, 2007, s. 37). Sanat eseri, öylesine durduğu vadiyi böylece bir Dünya'ya dönüştürür. Sanat eseri böyle olmakla insanı gündelik yaşamından uzaklaştırarak gizli kalmış olanı görmeyi sağlar ve bu hakikat deneyimini yaşatarak insanın değişim geçirmesine neden olur (Hammermeister, 2002, s. 180). Başka bir Dünya açarak sanat eseri tarihin başlatıcısı olur.

SONUÇ

Heidegger'in sanat felsefesinde sanat eserinin diyalektiğinin gösterilmeye çalışıldığı bu çalışmada Heidegger'in Batı metafiziği eleştirisinin felsefi estetiğe getirdiği eleştiriyle aynı düzlemde yer aldığı belirtilerek bu düzlemin özne-nesne ayrımı olduğu ifade edilmeye çalışıldı. Heidegger'e göre, özne-nesne düalizmi, öznenin merkez olduğu hiyerarşiyi yaratarak teknik-bilimsel aklın egemenliğine ve

şeylerin yitimine neden olmuştur. Teknik-bilimsel aklın egemenliğinin bu yıkıcılığı Heidegger'e göre, özne ve nesnenin temeli olan Varlığın unutuluşundan kaynaklanmıştır. Dolayısıyla şeylerin yitimine, yıkımına neden olan özne-nesne ayrımı, Varlığın kendisi soru haline getirilerek, Varlığa dönülerek aşılmalıdır. Felsefi estetiğin güzelliği öznenin hazzında, hoşlanmasında, duygusunda bulan özne merkeziliği sanatın varlığı sorusuyla aşılmalı ve güzellik öznedeki değil, sanat eserinin kendisinde aranmalıdır.

Bu çalışmada Heidegger'in bu bakış açısını Varlık ve Dasein, sanat ve sanat eseri, dünya ve yeryüzü karşıtlıkları ele alınarak bunların diyalektik bir ilişki temelinde oluştuğu iddia edildi. Heidegger'de Hakikatin, Varlık ve Dasein'in etkileşimli ilişkisiyle de 'tarihsel' olarak açığa çıktığı vurgulandı. Hakikatin Güzellik olarak sanatta açığa çıkışının ise, sanat eserinde dünya ve yeryüzünün ilişkisinde meydana geldiği ve bu ilişkinin, Heidegger böyle tanımlamamış olsa bile, diyalektik olarak tanımlanabileceği gösterilmeye çalışıldı. Bu tanımlamanın mümkün oluşu, Hegel ve Herakleitos'un diyalektik görüşleriyle bağlantısı kurularak açıklanmaya çalışıldı ve Heidegger'in sanatı açıklayışında bir diyalektiğin bulunma imkanı, onun Herakleitos'un savaş, çatışma kavramlarına dönmüş olmasından ileri geldiği gösterildi. Dolayısıyla Heidegger'e atfedilebilecek diyalektik kavramının Herakleitosçu bir diyalektik olabileceği iddia edildi. Sonuçta da, tarihsel olan Hakikatin sanat eserinde bir olup bitme, bir süreç olarak meydana gelirken, sanat eserinin yeryüzünü gizlilikten aydınlığa çıkarması olarak Dünya'yı açmasının tarihin başlangıcı, başlatıcısı, tarihi kurması olduğuna değinilerek, sanatın Heidegger için konumu vurgulandı.

KAYNAKLAR

- Altuğ T. (2012). Sanatın Hakikati: Hakikatin Sanatı, Heidegger ve Sanat Eserinin Kökeni. Korkut Tankuter (Ed.), *Son Bakışta Sanat* içinde (s.129-195). İstanbul: YKY.
- Arslan, A. (1995). *İlkçağ Felsefe Tarihi 1 (Başlangıçlarından Atomculara Kadar)*.
- Arslan, A. (1997). Öznelci Düşünceyi 'Sanat İş'i'yle Aşmak. H. Ünal Nalbantoğlu (Ed.), *Patikalar: Martin Heidegger ve Modern Çağ* içinde (s.121-173). Ankara: İmge.
- Bozkurt, N. (1995). *Sanat ve Estetik Kuramları*. İstanbul: Sarmal.
- Eagleton, T. (1998). *Estetiğin İdeolojisi*. Hakkı Hünler, Türker Armaner, Nur Ateş, Ayfer Dost, Engin Kılıç, Elâ Akman, Neşe Nur Domaniç, Ayhan Çitil (Çev.). İstanbul: Özne.
- Hammermeister, K. (2002). *The German Aesthetic Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hegel, G.W.H. (1977). [*Phänomenologie des Geistes*]. The Phenomenology of Spirit (A. V. Miller, trans.). Oxford University Press.
- Heidegger, M. (2007). *Sanat Eserinin Kökeni*. Ankara: De Ki.
- Jeager, W. (2011). *İlk Yunan Filozoflarında Tanrı Düşüncesi*. Güneş Ayas (Çev.). İthaki.
- Özlem, D. (2007). Kaygı ve Tarihsellik. *Doğu Batı Düşünce Dergisi* 6, s.13-41.
- Young, J. (2001). *Heidegger's Philosophy of Art*. Cambridge: Cambridge University Press.